

POZDRAV PHDR. MARIÍ NÁPLAVOVÉ

Ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti je řada pracovníků, kteří se stali tzv. kmenovými pracovníky – tedy ti, kteří působí v muzeu přes dvacet, někteří i přes třicet let. K nim patří odborná pracovnice národopisného oddělení PhDr. Marie Náplavová, kterou v letošním roce vzpomínáme nejen pro její dlouholeté působení v muzeu, ale hlavně pro její životní jubileum. S dr. Náplavovou, jako s kolegyní z oboru, jsem po celou dobu jejího působení sdílela její celoživotní odbornou i osobní dráhu, proto chci připomenout její curriculum vitae.

Marie Náplavová, roz. Širůčková, se narodila 1. 5. 1943 v Hostějově. Rodiče a další tři mladší sourozenci se usadili v blízkých Osvětimanech, kde také navštěvovala základní školu. Prostředí Osvětimanských pasek a rodina, především tatínek – muzikant a kulturně osvětový pracovník v obci, jí formovali k lásce k přírodě, k historii a archeologii. Stále živá a tradovaná lidová kultura v obci ji byla školou pro její obor – národopis, který po jedenáctileté střední škole v Kyjově začala zcela náhodně studovat. Na Filozofickou fakultu UJEP se přihlásila v roce 1960. Její zájem, ještě jako školačky poutal především rozsáhlý archeologický výzkum na Hoře sv. Klimenta a podnítil úmysl se přihlásit na Filozofickou fakultu – obor archeologie. Archeologické výzkumy v oblasti Chřibů, vedl prof. Vilém Hrubý, se kterým spolupracoval i Mariin otec Alfons Širůčka. Avšak přes velký zájem se Marie na obor nedostala. Zvolila národopis, k němuž měla hodně blízko, neboť každodenní život v Osvětimanech ji nepřímou nutil se podílet na kulturně – společenském či výročně – obyčejovém životě. Často vzpomíná, jak se již jako dítě a potom i větší dívka účastnila slavností hodů, dožíněk, ale především poutí na Horu sv. Klimenta (Na Klimentek) či do Koryčan.

Vysokoškolské studium ukončila obhájením diplomové práce na téma *Lidové stavitelství východní části jihomoravského pohraničí* a státní zkouškou v roce 1965. Na své první pracoviště do Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti nastoupila v roce 1969. Zde, na oddělení výzkumu, zpracovávala dokumentaci lidové výroby na Moravě. Na podzim téhož roku se vydala za ing. Petra Náplavu a v Osvětimanech

zakotvila na celý život. Zde vchovali tři děti, a zde se musela Marie rychle vyrovnat s nenadálým úmrtím svého manžela. Jedině vnitřní sílou a odhodláním dosáhla toho, že děti vystudovaly a sama, za psychické a kolegiální podpory kolektivu oddělení, složila v roce 1991 rigorózní zkoušku v oboru národopis.

Po celou dobu působení ve Slováckém muzeu Marie Náplavová především zpracovávala sbírky I. a II. stupně evidence a každoroční inventarizaci. Za svého působení v muzeu zastihlo Marii několikrát stěhování sbírek (z depozitářů Galerie, z fary v Kostelanech, do depozitářů na Topolnou či v muzeu v Bojkovicích), kde byla pro svou fyzickou zdatnost hlavní oporou.

V jejím odborném zájmu byla především lidová keramika. Fond keramiky Slováckého muzea představila na výstavě *Lidová keramika na Slovácku*, která byla zrealizovaná v hlavním sále muzea v roce 1991. Zde se podařilo vystavit reprezentativní výběr pěti set kusů keramických výrobků, který doplnila výrobky ze současných keramických dílen. Jako autorka libreta a scénáře se snažila přiblížit vývoj lidové keramiky od poloviny 19. století až do dnešních dnů. V menším rozsahu byl pak keramický fond muzea vystaven ve výstavních prostorách zámku v Buchlovicích.

Ve svých studiích a drobných článkách se věnovala kromě keramiky i zpracování textilního fondu muzea (haleny, obuv), uveřejňované hlavně ve sborníku Slovácko. Zapojovala se do práce karpátologické komise pro lidové obyčeje MKKK a svými výzkumy přispívala k řešení zkoumané problematiky. Jako členka poradního sboru pro sbírkotvornou činnost léta metodicky pomáhala Muzeu Hodonínska v Hodoníně – po bočce ve Veselí a v Kyjově a v Ústavu lidové kultury ve Strážnici. V posledních letech je jméno dr. Náplavové spojeno s metodickou a přednáškovou činností, s propagací muzea a organizačním zajištěním kulturních akcí. Ty se konávají v období před Velikonocemi a Vánoce za účasti výrobců zvykoslovných předmětů, pořádaných především pro předškolní a školní děti a mládež.

Nejvíce je Marie Náplavová známá kronikářům, neboť v rámci své náplně práce etnografky zastávala i funkci metodičky pro práci s kronikami v okrese Uherské Hradiště. Každoročně kroniky všech obcí okresu pročítala, hodnotila

a připomínkovala. Nové kronikáře metodicky vedla a radila jim.

Za celý kolektiv pracovníků Slováckého muzea přeji naší kolegyni PhDr. Marii Náplavové ještě dlouhé setrvání v kruhu svých spolupracovníků při pevném zdraví a dobré náladě. Přejeme duševní sílu, veselou mysl a stále nezměrnou ochotu každému s laskavostí pomoci.

*Ludmila Tarcalová,
Romana Habartová*

Bibliografie prací PhDr. Marie Náplavové

1965

Lidový dům ve východní části jihomoravského pohraničí. Slovácko 7 (1965), s. 39–61, spolu s V. Frolcem, studie.

1968

Lidový oděv v Osvětimanech. Slovácko 10–11 (1968–1969), s. 137–148, studie.

1977

Pracovní oděv Slovácka. Národopisné aktuality 14 (1977) č. 4, s. 329, recenze.

1980

Ludvíková, Miroslava: Kroj brněnského venkova. Brno 1979. Národopisné aktuality 17 (1980), č. 4, s. 297–298, recenze.

Dětský oděv na Uherskohradištsku. Slovácko 22 (1980), s. 61–71, spolu s L. Tarcalovou, studie

Moravská lidová výšivka. Slovácko 22 (1980), s. 129–131, recenze výstavy.

Dětský oděv na Uherskohradištsku. Slovácko 22 (1980), s. 61–71, spolu s L. Tarcalovou, studie.

1981

Současný stav bydlení v obci Ostrožská Lhota. In: Socializace vesnice 1 (1981), s. 93–102, spolu s L. Tarcalovou, studie.

Jak se děti na Hradištsku „chovaly a bavily“. Malovaný kraj 17 (1981), č. 4, s. 18, spolu s L. Tarcalovou, článek.

1983

PhDr. Miroslava Ludvíková, CSc. – jubiluje. Slovácko 25 (1983), s. 124, zpráva.

Svatební obřad. Současný stav a proměny. Slovácko 25 (1983), s. 136, recenze.

Dětské hračky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Malovaný kraj 19 (1983), č. 6, s. 15, recenze.

1984

Václav Frolec: Prostá krása. Praha 1984. Slovácko 26 (1984), s. 125, recenze.

Helena Šenfildová: Lidové techniky zdobení dřeva. Praha 1984. Slovácko 26 (1984), s. 125, zpráva.

1986

Mezi hudci. Blok, Brno 1985. Slovácko 28 (1986), s. 139–140, recenze.

Kronikáři hodnotili. Slovácká jiskra 36 (1986), č. 11, s. 5, zpráva.

1987

Halena – nejstarší svrchní soukenný oděv. Slovácko 28 (1987), s. 69–78, spolu s L. Tarcalovou, studie.

1988

Alexandra Navrátilová a kol.: Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě. Brno 1986. Slovácko 30 (1988), s. 199–200, zpráva.

Úvodní plachty ve sbírkách Slováckého muzea v Uh. Hradišti. Slovácko 30 (1988), s. 83–92, studie.

„Od Doubravy po Javořinu“. Slovácko 30 (1988), s. 208, recenze.

Vesnice v procesu současných změn. Brno 1986. Slovácko 30 (1988), s. 199, recenze.

1989

Koutní plachty ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Slovácko 31 (1989), s. 61–68, studie.

Z práce kronikářů okresu za rok 1983–1988. Slovácko 31 (1989), s. 134–135, zpráva.

1990

Krojová obuv ve sbírkách Slováckého muzea. Slovácko 31 (1990), s. 105–107, studie.

Lidová keramika na Slovácku. Zpravodaj města UH 29 (1991), č. 10, nestr., zpráva.

1991

Lidová keramika na Slovácku. Slovácké noviny 2 (1991), č. 41, s. 3, zpráva.

1992

Mužské vesty z Uherskohradištska ve sbírkách Slováckého muzea. Slovácko 33–34 (1991–1992), s. 109–113, studie.

1993

Karel Hána – poslední kamnář na Uherskohradištsku. Slovácko 35 (1993), s. 75–79, článek.

Za Ladislavem Hartlem. Slovácko 35 (1993), s. 89, zpráva.

1994

Slovácké muzeum a národopis. Slovácké noviny 5 (1994), s. 4, spolu s L. Tarcalovou, zpráva.

Poutní procesí jako společenská událost. Na příkladu osvětimanské farnosti.

Slavnostní průvody, Slovácké muzeum v Uh. Hradišti 1994, s. 141–145, studie.

1995

Jakub Zajíc osmdesátiletý. Slovácké noviny 5 (1995), č. 49 s. 12, spolu s J. Jilíkem, zpráva.

1996

Z muzea do muzea. Zvuk 1 (1996), s. 34–35, článek.

1997

Z klenotnice Moravy. Karel Hána – poslední kamnář na Uherskohradištsku. Dobrý den, Slovácko 3 (1997), s. 9, článek.

Z klenotnice Moravy. Tupesy– stará hrnčářská osada. Dobrý den, Slovácko 3 (1997), č. 29, s. 9, článek.

Z klenotnice Moravy. Hrnčírů z Jalubí. Dobrý den, Slovácko 3 (1997), č. 37, s. 9, článek.

Z klenotnice Moravy. Miškéřské řemeslo na Bojkovicku. Dobrý den, Slovácko 3 (1997), č. 41 s. 9, článek

Z klenotnice Moravy. Černá hrnčina v Tupesích a Modré. Dobrý den, Slovácko 3 (1997), č. 44, s. 9, článek.

1998

Pokračovatelé lidové keramiky v Tupesích. Slovácko 40 (1998), s. 21–32, studie.

Z klenotnice Moravy. Božena Kovaříková-Úředníčková, malářka keramiky z Tupes. Dobrý den, Slovácko 4 (1998), č. 2, s. 9, zpráva.

Z klenotnice Moravy. Jak se děti na Hradištsku „chovaly, bavily“ a oblékaly. Dobrý den, Slovácko 4 (1998), s. 9, spolu s L. Tarcalovou, článek.

1999

Sbírali, nám a dalším uchovali. Slovácko 41 (1999), s. 9–30, spolu s L. Tarcalovou a R. Habartovou, studie.

Tupeská keramika. Revue Antique 6 (1999), č. 3, s. 12–13, článek.

2000

Cechovní džbány ve sbírce keramiky Slováckého muzea. ZMUH 38 (2000), č. 6 s. 17–19, článek.

Náboženské motivy na lidové keramice. Slovácko 42 (2000), s. 51–57, studie.

Ze života obce. Osvětimany 1350 – 2000. OÚ Osvětimany 2000, s. 76–108, studie.

2001

Život v obci. Naše Medlovice 1351–2001. OÚ Medlovice 2001, str. 58–81, studie.

Zemřela nejstarší dcera zakladatele tupeské keramiky. Dobrý den s kurýrem, 4 (2001), s. 9, zpráva.

2002

Práva výměnkářů na Uherskohradištsku. Obyčejové právo. Praha 2002, s. 82–87, studie.

Obecní kronika jako etnografický pramen. Slovácko 44 (2002), s. 9–21, studie.

2003

Slovácko je kraj hrnčírům zaslíbený. Zlínské noviny, 14 (2003), č. 241, spolu s M. Mentzlovou, článek.

100. VÝROČÍ MUZEJNICTVÍ V HODONÍNĚ

V úterý 16. září 2003 si na vernisáži nové výstavy připomnělo Masarykovo muzeum v Hodoníně významný mezník týkající se vlastní existence – 100. výročí založení Společnosti slovenského muzea. Při zahájení výstavy, kterou k tomuto významnému datu muzeum připravilo, připomenula současná ředitelka hodonínskému muzea Mgr. Taťána Martonová ve zkratce jeho historii, která nebyla mnohdy lehká.

Počátky zdejší muzejní činnosti jsou, stejně jako ve většině dalších míst, spojovány se zájmem o lidovou kulturu, vyvolaným úspěšnou Jubilejní výstavou v Praze roku 1891 a přípravou velké Národopisné výstavy československé roku 1989. Také Hodonín se zapojil do čilého národního ruchu. Již v roce 1892 zde byla uspořádána krajinská výstavka, z níž byl nejlepší národopisný materiál vybrán a zaslán na NVČ do Prahy.

Od návrhu plánu založit muzeum byla ještě dlouhá cesta k jeho praktickému uskutečnění. Jako první usiloval o založení národopisného muzea spolek Matice Hodonské, avšak výrazný posun ve snaze o založení muzea lze spatřovat až v založení Společnosti slovenského muzea, jejíž stanovy byly koncipovány v listopadu 1903. K jejich oficiálnímu schválení však došlo až o dva roky později. První prostory k vystavování pře-

devším národopisných sbírek získalo hodonínské muzeum v prostorách zdejší reálky.

V prvních desetiletích 20. století se muzeum často stěhovalo a během 1. světové války bylo uzavřeno. V roce 1923 byl ustaven nový muzejní spolek a schválen název Masarykovo muzeum. Mimo původní národopisnou orientaci se měla muzejní činnost zaměřit také na dokumentaci činnosti T. G. Masaryka. Po 2. světové válce, která mimo jiné pro hodonínské muzeum znamenala ztrátu části sbírek, byla v roce 1948 znovu obnovena jeho činnost a vyčleněny prostory v místním zámečku.

Během 50. let 20. století bylo muzeum plně profesionalizováno a v souvislosti s vytvořením jednotné muzejní sítě bylo v roce 1964 ustaveno jako Okresní muzeum se sídlem v Hodoníně a s pobočkami v Kyjově, Veselí nad Moravou a Ždánicích. Jako výstavní prostory dostalo muzeum do užívání bývalý divadelní sál Domu osvěty, kde byly instalovány expozice zaměřené na historii dělnického hnutí. V roce 1982 získalo Masarykovo muzeum zbylé prostory zámečku, které byly, stejně jako expoziční místnosti, během 90. let rekonstruovány.

Právě v moderně upravených výstavních prostorech na Sadové ulici v Hodoníně připravilo Masarykovo muzeum výstavu pod názvem *Jak se dělá ...muzeum?* Autorka výstavy Mgr. Irena Chovančíková představila ve vtipně pojaté expozici, kterou návštěvníka provází fiktivní postavice muzejníka Janečka, historii i současnou strukturu hodonínského muzea. Jednoduchou formou výstava představuje zejména mladší generaci podstatu existence muzea, náplň práce muzejních pracovníků a nejreprezentativnější exponáty z jeho sbírek. Celá úvodní část výstavy je věnována počátkům a vývoji muzejní činnosti v Hodoníně a působení Masarykova muzea až do konce 90. let 20. století a je doplněna plakáty, fotografiemi i dobovými tiskovinami. Největší část prvního výstavního sálu zaujímaly etnografické sbírky, které zde byly prezentovány textiliemi a keramikou. Krojové součástky a výšivky převážně z Podluží a jižního Kyjovska byly dílem zapůjčeny ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti, kam v roce 1965 část fondu muzea v Hodoníně přešla. Keramika představuje zlomky větších kolekcí z dílen na západním Slovensku a v Tupesích, s typickými květinovými dekory a pestrou barevností. Druhý výstavní sál prezentoval sbírky a činnost historického oddělení, jehož hlavní náplní bylo do-

kumentovat život a práci významného zdejšího rodáka a prvního prezidenta ČSR, T. G. Masaryka. Po roce 1948 se pracovníci muzea zabývali otázkami dělnického hnutí na Slovácku. Na historickém materiálu byla předvedena také ukázka práce konzervačního oddělení. Rekonstrukce hrobu s přiloženou výzkumovou zprávou přibližovala činnost archeologů. Závěr expozice věnovali pracovníci muzea především dětem, které si mohly na připravené pracovní ploše vyzkoušet např. psaní brkem, ražení mincí apod.

Celá výstava důstojně a zároveň lehkou formou představila činnost i historii Masarykova muzea v Hodoníně, která je zde neodmyslitelně spjata se Společností slovenského muzea, jejíž 100. výročí založení si na podzim roku 2003 kulturní veřejnost v Hodoníně připomenula.

Marta Kondrová

KONFERENCE A SBORNÍK „ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH“

Již po několik let připravuje karpatologická komise pro lidové obyčeje MKKK pravidelná odborná setkání nad specifickými tématy vážícími se k lidové kultuře. Na sérii podnětných konferencí a z nich vzešlých sborníků – *Slavnostní průvody, Světci v lidové tradici, Kult a živly, Obyčejové právo* atd. navázalo ve dnech 28. a 29. května 2003 zatím poslední její setkání, tentokrát na téma *Zeleň v lidových obyčejích*.

S předchozími tématickými okruhy mělo jedno společné – stejně jako ony zůstávaly poměrně dlouho na okraji odborného zájmu. Zeleň se tak sice objevuje jako součást řady studií a monografií, jako samostatné téma však bylo doposud nevyužito. Přitom se s tímto jevem setkáme v rozličných podobách v oblasti hmotné, sociální i duchovní kultury a folkloru. Překvapivá bohatost materiálu přitom skýtá aplikování různých metod, úhlů pohledu i východisek ke komparaci. To ostatně potvrdilo i květnové setkání, které za přispění Slováckého muzea v Uherském Hradišti proběhlo v prostorách Ústavu lidové kultury ve Strážnici.

Volba méně obvyklých a doposud málo zpracovaných témat může přinést řadu komplikací, nesprávných interpretací i terminologické a obsahové mjéní jednotlivých badatelů. Karpatologická komise se tomu ovšem snaží předejít, uvědomuje si potřebu metodické přípravy, a tak každé konferenci předchází pracovní setkání.

Pro *Zeleň v lidových obyčejích* proběhlo v září 2002 v Uherském Hradišti, kde byly stanoveny okruhy výzkumu, základní definice i tematický rozptyl příspěvků do všech oblastí svázaných s tématem zeleně v lidové kultuře. Tato praxe mimo jiné dovoluje přípravu a realizaci cílených výzkumů k stanovenému tématu v dostatečném předstihu, včetně hlubších analýz. Také proto se všechna doposud uskutečněná odborná setkání karpato-logické komise setkala s tak velkým ohlasem mezi odbornou veřejností, protože přináší nejen nová témata, ale i zcela nové teze a pohledy na materiál, který nám zdánlivě již nemá co říci.

Pro vlastní jednání se tak podařilo sestavit bohatý a přitom velmi rozmanitý program. Znač-ná část přednesených referátů se pochopitelně zaměřila na dominující prvek zeleně v lidovém prostředí – tedy strom v jeho nejrozličenějších podobách (Markéta Holubová, *Strom v tradiční lidové kultuře*). Sahrával významnou úlohu v lidovém stavitelství (Věra Kovářů, *Zeleň a dům*), byl významným prvkem kulturní krajiny (Kludia Bugarová, *Zeleň a malé sakrálné stavby*) a v neposlední řadě se stával součástí, ne-li mnohdy přímo centrálním prvkem zvykoslovných událostí venkovských i maloměstských společenství (Eva Večerková, *Obřadní stromy*). Specifickou, relativně mladou – ale dnes již pevnou součástí naší tradiční kultury představují vánoční stromečky. Zatímco Ilona Vojancová se zaměřila na postižení jejich existence v tradičním venkovském prostředí na Hlinecku (*Vánoční stromeček*), Bohuslav Beneš se ve svém příspěvku, věnovaném odkazu P. G. Bogatyreva, zamýšlel nad proměnami jeho funkcí v uplynulém století (*Stav a funkce vánočního stromku ve 20. století*).

Specifickou roli sehrávala zeleně v celém zvykoslovném cyklu – a to jak poměrně úzkého rodinného společenství, tak i většiny kolektivu. Tuto mnohotvárnost představil na příkladech z tradiční kultury východoslovenských Ukrajinců Jozef Varchol (*Rostliny v rodinnom a výročnom zvykosloví Ukrajincov východného Slovenska*). Jedněmi z mála příležitostí, kde si zeleně udržela stále pevné místo, bytí spíše jen trpěné, jsou církevní obřady (Eleonora Klepáčová, *Zeleň v slovenských církevných sviatkoch*).

Vedle toho se ovšem stávala pevnou součástí i ryze světských událostí (Marta Kondrová, *Zeleň v jízdě králů ve Vlčnově*). Propojenosti některých tanců a tanečních příležitostí se zelení si všimla Jitka Matuszková (*Zeleň, lidový tanec*

a taneční příležitosti), na niž navázala Markéta Mikysková svým příspěvkem čerpajícím materiál ze slezského teritoria (*Gojíček zelený*).

Lidové prostředí nevyužívalo jen strom či některé jeho části. Pěstování vína se na jihu Moravy promítlo nejen do hmotné kultury, ale i do ostatních sfér života zdejšího obyvatelstva (Magdalena Rychlíková, *Vinná réva v lidové kultuře na moravsko-slovenském pomezí Dolního Pomoraví*). Z drobnějších rostlin to byla především růže ve svých rozmanitých podobách (Marie Náplavová, *Růže v lidových obyčejích*). Ve spojitosti s osobou Panny Marie pronikla i do lidové písně (Věra Frolcová, *Růže a Panna Maria v obřadních písních*). I dnes bychom si stěží dokázali představit jakoukoli svatební výzdobu bez myrty. Její využití, stejně jako dalších drobnějších rostlin, krušpánku a rozmarýnu, však bývalo u předchozích generací mnohem širší (Ludmila Tarcalová, *Krušpánek, rozmarýn a myrta v lidových obyčejích na Uherskohradištsku*).

Poměrně široký rozptyl sledované zeleně v celé lidové kultuře, popřípadě jen úzeji vymezeném zvykosloví přímo vybízelo k hledání společných východisek pro různé kulturní projevy, jak se to na závěr jednání pokusil ukázat Martin Šimša na příkladu některých druhů tanců jako specifických projevů sociální kultury spjatých vždy s jistou formou zeleně (*Tanec pod zeleným stromem*).

Každý z účastníků dvoudenního jednání musel nad přednesenými referáty ocenit také to, že se jejich autorům podařilo upozornit na drobnosti i významnější artefakty, které při komplexním popisu např. některých zvykoslovných událostí zůstávají bohužel na okraji zájmu. Nastává tak paradoxní situace, kdy je známe, ale víme o nich velmi málo, protože spočívají ve stínu dominantních kulturních prvků.

Stalo se tradicí, že referáty přednesené na konferencích karpato-logické komise dostávají tištěnou podobu ve formě sborníku. I tentokrát se jej podařilo vydat za finanční podpory Slovák-ského muzea v poměrně krátkém časovém odstupu. Vedle přednesených příspěvků obsahuje i studie, které z různých důvodů ve Strážnici neodezněly. Při jeho četbě nás může navíc potěšit, že již nyní se karpato-logická komise i její spolupracovníci pozvolna připravují na další odborné setkání – tentokrát na téma zvykosloví socioprofesionálních skupin.

Daniel Drápala

Eva Večerková, Kraslice na Moravě. Moravské zemské muzeum, Brno, 2003, 170 stran, barevná příloha – 42 tab.

Eva Večerková (od roku 1969 vědecká pracovnice EÚ MZM Brno) se ve svém profesním zájmu specializuje na studium obyčejové kultury a zvykoslovných atributů. Ve svém odborném zájmu ideálně spojuje soustavné studium pramenů a literatury s bádáním v archivech, terénní výzkumnou činnost se studiem v muzejních fondech.

Nová publikace *Kraslice na Moravě* je výsledkem systematické a důsledné práce, jež vychází právě ze studia, srovnávání a vyhodnocování muzejních sbírek, z výsledků dotazníkových rešerší a terénních výzkumů, prováděných v 70.–90. letech 20. století, soustředěně a intenzivně pak v letech 1997–1999 v rámci grantového projektu *Kraslice na Moravě – tradice, současnost a muzejní sbírka*, pro který autorka získala finanční podporu Ministerstva kultury ČR.

Autorka si v rámci výzkumného úkolu vytýčila za cíl poznání životnosti kraslicové tvorby a podnětů, které vedou k tvůrčímu úsilí krasličářek, dokumentování a sledování obřadních a obyčejových souvislostí. Vedle významné role muzeí se snaží rovněž o podchycení a zhodnocení úlohy novodobých institucí v působení na krasličářskou tvorbu a kraslicovou tradici obecně (školy, kurzy, média) se snahou o postihnouti proměn ve výzdobě kraslic – v technikách a ornamentice, ve výběru artefaktů – v návaznosti na muzejní sbírky, jejich doplňování a následnou kompletaci.

Vedle rozsáhlé fotodokumentace získané výzkumem a sběrem v terénu šlo také o zdokumentování jednotlivých technologických postupů a jejich výsledků formou barevných tabulových fotosnímků a zachycení výzdobných postupů formou videozáznamu.

Díky vlastní preciznosti a důslednosti při opakovaných průzkumech v terénu a za intenzivní spolupráce s muzei se podařilo E. Večerkové získat rozsáhlý a přehledný materiál z velkého území Moravy, jež vyústil k získání komplexních poznatků o zdobení kraslic a jejich nositelích v jednotlivých oblastech a lokalitách, přinesl ucelené informace z okruhu zvyků, obyčejů a obřadů souvisejících s obdobím předvelikonočním a Velikonocemi, vrcholícími velikonoční pomlázkou a v neposlední řadě pomohl velkou měrou obohatit fond EÚ MZM o unikát-

ní více jak dvoutisícovou sbírku kraslic, pokrývající konkrétně a časově celé dvacáté století.

Autorka se v úvodu knihy věnuje přehlednému nástinu zájmu o kraslice, které vedle dalších artefaktů s nosnou výtvarnou stránkou reprezentovaly od konce 19. století lidové „národní“ umění, vzpomíná významné sběratele i spolky, kteří měli vliv na vznik a budování prvních sbírek či kolekcí kraslic v našich muzeích, neopomíjí ani muzea v zahraničí. Upozorňuje na úlohu SLUMu a ÚLUVu a také na muzea, která se zaměřila na soustavné sledování kraslicové tvorby. Stranou nezůstávají ani osobnosti, které se zabývaly touto problematikou souhrnně i dílčím způsobem. Výčet je doplněn bibliografickou přílohou.

Další kapitola je věnována vejci, kterého si autorka podrobně všímá v kontextu lidové víry a obyčejů od mýtického symbolu zrození a stvoření světa, přes rituální význam vejce, křesťanskou symboliku až k lidovým věrským představám, jež se přenesly do magických úkonů spojených s ochrannou, posilující, blahonosnou a plodnostní funkcí ve výročním i rodinném cyklu v průběhu roku, v narozeninových obyčejích, ale i v léčebné magii. Dále charakterizuje vejce jako dar v tradičním lidovém prostředí, plnicí společenskou funkci, v utváření a potvrzování sociálních a mezilidských vztahů.

V následující kapitole knihy autorka popisuje způsoby zdobení kraslic, jež můžeme na našem území sledovat v rámci archeologických nálezů už od počátku 11. století, přibližuje diferencovaný význam slova kraslice a malovaného vejce, sleduje barvení velikonočních vajíček od přírodních barviv, přes umělá, která začala běžně dostupná přírodní barviva doplňovat koncem 19. století a z nichž k nejrozšířenějším patřily práškové průmyslové barvy, anilínová barviva. Popisuje jednoduché běžně používané technologické postupy a neopomíjí ani kuriózní kraslice zdobené kovááním a další napodobeniny kraslic, zhotovené z keramiky, kameniny, skla, porcelánu, vosku, ať už sloužily jako magický, náboženský, užitkový či dekorativní předmět.

Další část knihy se zabývá specifikací kraslicové tradice v jednotlivých oblastech Moravy od západu – Horácko a Podhorácko (nezapomíná ani na bývalé německé ostrůvky na Jihlavsku a Znojemsku), přes rozsáhlou oblast střední Moravy (Brněnsko a Blanensko), hanácké Slovácko, Hanou s přilehlými oblastmi na západě, k podhostýnskému a lipenskému Záhoří. Z území

východní Moravy specifikuje kraslicovou tvorbu Kravařska a Valašska především poznatky z literatury a ze studia muzejních sbírek. Z oblasti jihovýchodní Moravy, jejíž stěžejní část zaujímá region Slovácko, sleduje a specifikuje podoblast Uherskohradištsko a Uherskobrodsko, Uhersko-ostrožsko a Veselsko, Velicko a Srážnicko, Kyjovsko a nakonec Podluží. Kraslicovou tradici všech zmíněných subregionů autorka dokumentuje v závislosti na dostupných možnostech, charakterizuje zdobení vajec, techniky, všimá si motiviky apd. Každá sledovaná oblast je průběžně doplněna černobílými snímky, dokreslujícími technologie zdobení kraslic. V rámci uvedených územních celků představuje i jednotlivé autory kraslic – malářečky i tvůrce – společně s jejich výstižnými stručnými autobiografickými portréty. Barevné tabulky navazující na portrétní části knihy názorně doplňují předcházející fakta. Jsou sestaveny převážně z kraslic jednotlivých obcí zmíněných podoblastí a opatřeny konkrétním časovým zařazením i uvedením autora.

Závěr publikace je věnován chronologickému i geografickému shrnutí, v němž se nyní již zobecňujícím způsobem autorka vrací ke zdobení kraslic, jak v oblasti použití technik, tak co do použité ornamentiky a motiviky. Vysvětluje její smysl a význam v časovém toku, přičemž nezapomíná na podchycení rodinné tradice, tvorby individuální, jež vedla ke zviditelnění v rámci konkrétního místa, upozorňuje na vliv městského prostředí, postihuje krasličářskou tvorbu takzvaně pro vlastní potřebu i obchod, na jehož rozšiřování měly vliv již výše zmíněná družstva Zádruha, SLUM a ŮLUV.

Jednotlivé oddíly knihy jsou podrobně doplněny poznámkovým aparátem, přínosná je podrobná citace pramenů a bohatý soupis literatury. Cíl, jež si Eva Večerková v souvislosti se svým dlouhodobým pracovním úsilím v této oblasti svého odborného zájmu a díky získání ministerské podpory vytkla, byl naplněn. Publikace je výsledkem pečlivého dlouhodobého bádání, shrnuje ucelené poznatky z uvedené části Moravy, které budou dobrou pomůckou nejen odborným pracovníkům v muzeích, ale také "každodenní příručkou" široké veřejnosti a všem, kteří se o tento projev výtvarné rukodělné činnosti zajímají. Přáním nás, muzejních pracovníků, je jen v pilném výzkumném úsilí a shromažďování dalších informací pokračovat a zúročit je komplexním postižením celého našeho území.

Romana Habartová

Národopisná revue 2003

V roce 2003 vyšel již 13. ročník časopisu Národopisná revue vydávaný Ústavem lidové kultury ve Strážnici. Tento časopis svou existencí navázal na původní periodikum Národopisné aktuality (1964–1990) zabývající se otázkami lidové kultury. Současná Národopisná revue se již ale snaží být svými tematicky zaměřenými čísly také časopisem populárně – naučným s širokým zaměřením na otázky soudobého folklorismu a folklorních aktivit.

V prvním čísle se Národopisná revue zaměřuje na problematiku etnických menšin. Pojednává o české menšině, která se v 19. století usadila v jižní části srbského Banátu, o mezietských vztazích v Bratislavě v roce 1918, zabývá se židovskými otázkami, etnografickou skupinou tzv. Moravců na česko-polském pohraničí nebo kulturními a vědeckými aktivitami Lužických Srbů. Rubrika Proměny tradice je věnována zápiskům z turistického pobytu u české menšiny v rumunském Banátě a výzkumu současných Velikonoc. Společenská kronika přibližuje jubilea dvou představelek současného folklorismu – Marie Pachtové (nar. 1932) a zpěvačky Vlasty Grycové (nar. 1943). Nekrology jsou ohlédnutím za životem a tvorbou sběratele a upravovatele lidových písní Zdeňka Kašpara (1925–2002) a muzikologa Jiřího Fukače (1936–2002).

Taneční antropologie byla nosným tématem pro druhé číslo. Na soudobý tanec nabízí pohled z mnoha stran – jde o městskou taneční zábavu posledního desetiletí, která se vyvinula až v určitou subkulturu s vlastní módou, hudbou vytvářenou pomocí moderních technologií, časopisy, stylem prožívání včetně drog apod., zájem o tzv. břišní tanec nebo tzv. africký tanec. Rubrika Fotografická zastavení prezentuje masky z taneční hry tančené při mrtvém (fotografie z roku 1922 z Podkarpatské Rusi). Společenská kronika přináší jubilea skladatele Emanuela Kuskys (nar. 1923), etnomuzikologa Dušana Holého (nar. 1933), sběratele lidových písní Jiřího Tesauera (nar. 1933) a vedoucího folklorního souboru Vysočan Míly Brtníka (nar. 1928). V nekrologu je vzpomenu osobnost fotografa Jana Berana (1913–2003).

Třetí číslo Národopisné revue roku 2003 se věnuje tématu spolkové činnosti. Zabývá se pozicí českých spolků na Moravě, pražským ženským tělocvičným spolkem na přelomu 19. a 20. století a ve stejném historickém období, ale nao-

pak v Brně, spolkem Vesna. Tematický blok zakončuje studie o společenské funkci Sboru dobrovolných hasičů na tradičním venkově na konci 19. a v průběhu 20. století. Společenská kronika připomíná jubilea tanečního pedagoga Ladislava Vaška (nar. 1928) a Anny Maděričové (nar. 1943).

Závěrečné čtvrté číslo Národopisné revue se týká národopisné fotografie v českých zemích a na Slovensku. Této problematice se pak věnuje jak na obecné bázi jejího vývoje tak na konkrétních příkladech, pokouší se charakterizovat reprezentativní fotografický fond Národopisné společnosti československé a zachytit počátky fotografické dokumentace lidových tanců Leošem Janáčkem a jeho spolupracovníky. Na zajímavých fotografiích z průběhu 20. století je zde zdokumentována svatba na luhačovském Zálesí. Společenská kronika přináší medailony Libuše Hynkové (nar. 1923), Jiřiny Veselské (nar. 1943), Miroslavy Ludvíkové (nar. 1923) a malíře Františka Cundrly (nar. 1943). Nekrolog vzpomíná hudebního skladatele Emanuela Kuksu (1923 – 2003).

Každé číslo vždy přináší pravidelné rubriky se zprávami z festivalů, soutěží, výstav, konferencí. Pravidelně jsou recenzovány nové knihy a CD.

Uvedená čísla Národopisné revue za rok 2003 i za léta předcházející si můžete objednat písemně či telefonicky na adrese Ústavu lidové kultury ve Strážnici. *Magdalena Petříková*

Ivo Frolec, Kovářství. Vydala Grada Publishing, a.s., Praha, 2003, s.152

V edici *Řemesla + tradice + technika* vyšla jako třetí v řadě, po publikaci *Drátenictví* Aleny Vondruškové a *Sklářství* Vlastimila Vondrušky, publikace Ivo Frolce *Kovářství*. Stejně jako předešlé, i tato kniha se snaží v obecné poloze seznámit laickou i odbornou veřejnost s historií řemesla, vývojem jeho výrobních postupů i samotných výrobků, nastínit život a společenské postavení jeho nositelů ve vesnickém i městském prostředí.

Autor rozdělil publikaci do šesti větších kapitol. První nese název *Dějiny*. Zde se autor věnuje vývoji kovářství od pravěku až po současnost. Čtenáře seznamuje s počátky zpracování kovu sahající až do 3. tisíciletí před Kr., s postupným zdokonalováním kovářské práce v ob-

dobí laténu, době římské a u Slovanů. Nástroje a výrobky v každém období má dokumentované perovkami a popisy. U slovanského kovářství jsou i jednotlivé předměty vyjmenovány a podrobně charakterizovány. Následuje pojednání o kovářství románském, gotickém, renesančním, barokním, rokokovém, klasicistním a v období moderních slohů. V každé kapitole uvádí příklady kovových předmětů jednotlivých slohů s kresebnou nebo fotografickou dokumentací. Tato první část končí pojednáním o moderním a českém venkovském kovářství. Odborné etnografy nejvíce zaujme obsáhlejší podkapitola o způsobu práce a životě vesnických kovářů, o jednotlivých druzích kovářských výrobků, potřebných v zemědělství i v hospodářství.

Druhou obsáhlou kapitolou nazval autor *Technika*. Pojednává v ní o surovinách a potřebných materiálech ke kování. Pak následuje kapitola o základním vybavení kovárny, náradí a strojích užívaných při kování. Tento oddíl je bohatě doplněn fotografiemi z interiéru kovárny a nákresy potřeb ke kovářské práci. V následující části se autor zmiňuje i o výlučně odborných úkonech kováře, jako je tepelné zpracování železa a ocele – ohřívání, žhání, cementování, kalení, popouštění a kovářskými technikami – utínáním či přesekáváním, prodlužováním – vytahováním, rozkováváním – rozšiřováním, ostřením – hrocením, zakulacováním, osazováním, štěpením, ohýbáním, hlazením, zápusťkovým kovááním. Samostatně pojednává i o spojování kovářského materiálu pomocí nýtů, objímek a tepelným svařováním. Pozornost zasluží i část věnovaná výzdobě kovářských výrobků. Sami kováři zkrášlovali své produkty cizelováním, leptáním, zlacením, rýhováním, taušírováním.

V následující kapitole pod názvem *Výrobky* se pokusil Ivo Frolec o rekonstrukci historické výroby vybraných kovářských produktů; uvedl příklady nejstarších kovářských výrobků z doby laténské, římské, slovanské s udáním místa, kde byly archeology objeveny. Autor měl jako etnograf asi velmi blízko k materiálu, který zpracovával na závěr knihy – k podkovářství, jež se oddělilo od kovářství jako úzce specializované řemeslo. Zmiňuje zde práci podkováře, zařízení podkovárny, náradí k podkování, píše o podkovách, jejich druzích a výrobě, podkování koní a skotu vůbec. Autor neopomněl ani na mýty, rituály a symboly, které jsou spjaté s kovářstvím a kováři; zcela v závěru knihy umístil výkladový slovníček. S problematikou kovářů a kování je

v českém, moravském a slovenském folkloru spojena řada písní, říkadel a přísloví, na které autor nezapomněl a pro oživení textu je vložil vždy za každou jednotlivou kapitolu.

Kniha *Kovářství* je určena jako příručka studentům na řemeslných a umělecko-průmyslových školách, kulturním a osvětovým institucím a je také pro obdivovatele kovářského řemesla. Svým faktografickým pojednáním o kovářství autor napomohl především muzejníkům, kteří při zpracování sbírkového fondu, týkajícího se kovářství, mohou knihu použít jako metodický materiál při určování jednotlivých kovářských nástrojů a pomůcek. Úroveň knihy snížila kvalita tisku fotografií, což však nijak neohrozilo poslání zdařilé, odborně populární publikace o kovářství.

Ludmila Tarcalová

VÝSTAVA „VÁNOCE NA MORAVĚ“ V CHORVATSKÉM BJELOVARU

Od 30. listopadu 2003 prezentovalo Slováké muzeum lidovou obřadní kulturu v Městském muzeu v Bjelovaru. Pro kolegiální muzeum připravilo etnografické oddělení Slovákého muzea výstavu s názvem „Vánoce na Moravě“. Scénář výstavy napsala PhDr. Ludmila Tarcalová a celou výstavu pojala jako průběh adventního období, dobou vánoční až do svátku Tří králů. Vycházela především z tradičního zvykoslovného materiálu na Slovácku.

V prvním sále bjelovarského muzea se zaměřila na dobu adventu a zvyky tohoto období. Ukázala, jak se dodnes ve městě i na venkově slaví svátek sv. Barbory, postavou mikuláše a čerta představila dodnes živé mikulášské obchůzky. Masky lucky, nahlížející přes okno, znázornila obchůzku maskovaných ženských postav o svátku sv. Lucie. Poutavým výstavním řešením se snažila vtáhnout do předvánočního období *starých časů*, kdy se drhlo peří, předlo, loupala se kukuřice a lidé se duchovně připravovali na narození Ježíška. Protože se v některých obcích na Moravě již v čase adventu stavěly velké betlémy, i zde v bjelovarském muzeu byl součástí adventního období papírový čtyřmetrový betlém z roku 1907, který se stal dominantou prvního výstavního sálu.

Druhý výstavní sál patřil samotným Vánocům. Protože byl Štědrý večer vždy spojen s magickými představami, pověřenými praktikami a každý předmět v jizbě o Štědrém večeru měl svůj vý-

znam, snažila se autorka vhodnými předměty tyto jevy návštěvníkům přiblížit. Do rohu místnosti umístila obřadně upravený stůl s lavicemi, vyřezávanými stoličkami, policí, křížem a obrázky. Pluh pod stolem měl zabezpečit dobrou úrodu v příštím roce, zdraví a sílu sedícím u stolu. Řetěz okolo nohou stolu představoval kruh, který měl upevnit jednotu rodiny, ochránit před jakýmkoliv nebezpečím. Sláma na zemi magicky zajišťovala úrodu na poli a měla uspokojit touhu po prosperitě a plodnosti. Plachtě na stole byla přísuzována magická síla, neboť jí rolníci používali jako rozsívku k setí. Na ní nikdy nesměly chybět oplatky s medem, vánočka, pecen chleba, který znamenal boží požehnání pro celou rodinu, četnost drobných luštěnin, obilovin, stroužků česneku a slupek cibule mělo zajistit hojnost a bohatství v obci i v rodině. Všechny předkládané potraviny měly svůj magický význam.

Hlavními koledníky na výstavě, stejně jako se tradovalo na vesnicích o Štědrém dnu, byl obecní pastýř, který spolu se ženou, na výstavě s malým děvčátkem, chodil od domu k domu

a koledoval. Nejčastěji byli podarováni ovocem, pečivem, sladkostmi i penězi. Obdarování se stalo hlavním důvodem koledování, překrylo i jeho původní blahonosný význam.

Uprostřed sálu vévodil třímetrový, tradičně skromně vyzdobený vánoční stromek. V období 30. let 20. století se na něj zavěšovalo ovoce, oříšky a podomácky zhotovené ozdoby. Děti pod ním nacházely drobné dárky – jednoduché hračky, potřeby do školy, oblečení, cukroví a ovoce.

K vánočním zvykům patřily i obřadní obchůzky o svátku sv. Štěpána, na Nový rok a na Tři krále. Štěpánská kolední obchůzka byla obchůzkou služebné čeládky. Tehdy končila pacholkovi u starých hospodářů služba. Byl vyplacen, což bylo znázorněno dary, které dostával za celoroční práci – buchtu *babovici* nebo pecen chleba, mouku, slaninu a peníze. Vystižen zde byl i zvyk podávání bot, kalhot či umývání mužů ženami.

Novoroční koláčová slavnost se pojila k ukončení služební povinnosti děvčat. Ta dostávala od hospodyně jako výslužku velký ozdobený koláč. Ten byl návštěvníky nejvíce obdivovaný. Koláč představoval na výstavě, spolu se sukní, zástěrou či botou, jenž podávali muži ženám, zvyky o Novém roku.

V poslední částí výstavy byla znázorněna tříkrálová obchůzka. Stylizované postavy tří chlapců s obřadními svěceninami – solí, vodou, křídou a kadidlem znázorňovaly obchůzku tří

králů, kteří dodnes chodí po domech, zpívají a vinšují. Velkými dubovými vyřezávanými dveřmi s nápisem M+K+B a s vrocením výstava končila.

Vernisáž výstavy zpříjemnila moravskými koledami cimbálová muzika ZUŠ v Uherském Hradišti pod vedením Pavla Štulíra. Hojně navštívenou výstavu zhlédli obyvatelé Bjelovaru a okolních měst a vesnic, kam přesídlily české menšiny (Ivanovo Selo). Výstava se setkala s velkým úspěchem, neboť Čechy a Moravany zajímaly lidové tradice a právě tyto vánoční, ztvárněné na výstavě, byly pro ně velkým zážitkem.

Marie Náplavová

„OD BARBORKY DO TŘÍ KRÁLŮ“ – výstava v Moravském zemském muzeu v Brně

V prostorách Etnografického muzea MZM v Brně (v Paláci šlechtičen) byla od listopadu 2003 do ledna 2004 otevřena národopisná výstava dokumentující tradiční zvyky v období adventu a Vánoc. Autorka výstavy PhDr. Eva Večerková, CSc. zde shrnula poznatky z celé Moravy.

V adventním období představila jako první průvody se sochou, v některých oblastech Slovácka s obrazem P. Marie. Dokumentovala je

samotnou sochou P. Marie, poutním tiskem legendy o „hledání noclehu“, voskovými sloupky, které se nosily v některých částech Moravy na rořáty. Stejně tak se k svátku sv. Barbory pojily obchůzky, v jiných jenom zvyk věštění z rozkvetené větvičky. Z předmětů vystavených ve vitrinách zaujal prapor Svazu křesťanských horníků a dělníků v Oslavanech z roku 1898, poutní tisky a obraz sv. Barbory ze zbyšovského dolu, u něhož se horníci modlili před vstupem do šachty.

Mikulášské obchůzky představila postavami hlavních protagonistů obchůzky – mikuláše, smrti a čerta, ve vitrinách ukázala valašské masky čertů a kozy, různé formy nadílek, hlavně různé figurální obřadní pečivo z kynutého těsta a perníků. Ve stejné místnosti shromáždila materiál týkající se obchůzek o svátku sv. Lucie, hlavně prostředků, jež pomáhaly k magickým úkonům prováděným v tento den, jako byla lucijská stolička, vařečka, vřetená apod.

Třetí místnost byla zaměřená na samotné Vánoce. Autorka zde ukázala na zobrazování narození Ježíška na neobvyklých předmětech – na obrázku na skle, na plastice z vosku, na perníkové formě, plastice Ježíška – terakota z 15.–16. století. Vzácné byly poutní tisky z 18. a 19. století s vánočními písněmi a koledami, různé typy betlémů z odlišných časových údobí. Samostatně pojednala o vánočním stromu, jeho výzdobě měnící se v období 20. století. Jedna z vitrin obsahovala různé vánoční dárky, které bývaly dříve velmi skromné – houpacího koně, panenku, medvídka, brusle apod. V prostoru třetí místnosti autorka vyinstalovala i obřadně upravený štědro-

večerní stůl a nad ním zavěšený vánoční stromek. V samostatné vitrině byly formy na vánočku, na zázvorky, předměty k vykrajování drobného vánočního cukroví a potřeby ke zpracování těsta. Vánočním oplátkům, jejich výrobě a významu pojednání o Štědrém večeru věnovala samostatnou vitrinu.

Na kolední obchůzky o Vánocích a po novém roce byla zaměřena další celá čtvrtá místnost. Zajímavé byly atributy koledníků – čepice pastuchů z Frenštátska, bukač z Dačicka, ozdobná chvojka *štěstí* z Raškovic na Frýdecku. Nový rok autorka představila ve výstavě různými druhy komínických novoročních přání, kalendářů, amulety, symboly štěstí a pohlednicemi. V části nazvané *Měnění služby* uvedla zvyk výměny služby chlapců o svátku sv. Štěpána a děvčat o Novém roce. Tu prezentovala výslužková bábovka z Archlebova, formy na bábovku a na koláč nebo pohlednice. Výstavu ukončila obchůzka v den svátku Tří králů. Tato část je prezentována malbou na skle Tří králů, korunou koledníka z Valašska, formou na perník s tříkrálovým motivem, zajímavý byl tříkrálový lístek jako talisman do škapulířů z 18. století, tříkrálové vizovické pečivo, kropenka se svěcenou vodou z 2. poloviny 19. století nebo poutní tisky.

Všechny oddíly doplňovaly odborné, ale výstižné a čtivé texty, popisky předmětů byly lokalizované a datované. Oddíly doplnila dr. Večerková folklorními texty a dokumentačními snímky z různých částí Moravy. Vánoční výstavou velmi výstižně shrnula veškeré poznatky o vánočním zvykosloví a jistě obohatila návštěvníky o mnoho neznámých jevů v tradičním zvykosloví na Moravě.

Ludmila Tarcalová